

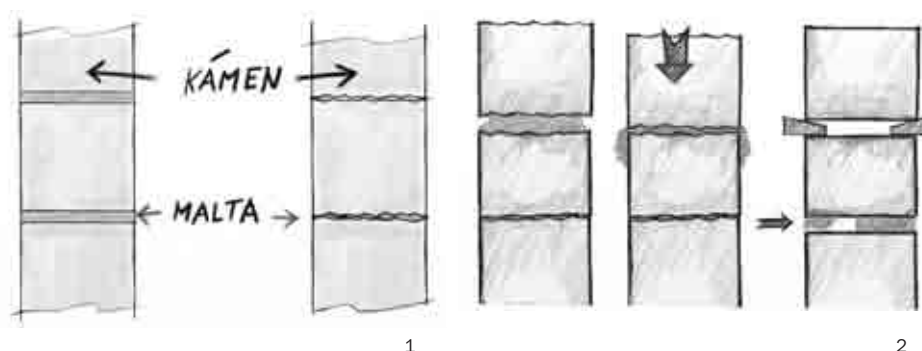
Kritická poznámka k technologii přezdívání zábradlí Karlova mostu

Petr RŮŽIČKA

Při současném přezdívání zábradlí Karlova mostu se staly chyby! Vcelku triviální, dříve by byly zřejmě i nezavěšenému laikovi, dnes je však neodhalí ani zasvěcený odborník. V minulosti by praktickým životem poučený investor takové odborné selhání objevil hned při první návštěvě stavby, rychle zjednal nápravu a věci neznalé řemeslníky s největší pravděpodobností ze stavby vyhodil. Přestože chyby jsou zřejmé, je nynější oprava zábradlí – až na kosmetické nedostatky – považována většinovým míněním (včetně odborných kruhů) za opravu technicky zvládnutou a dostačující.

Tato situace vyvolává konkrétní, ale i obecné otázky: proč se chyby staly; proč nelze zjednat nápravu; proč v naší společnosti došlo k úplné ztrátě přirozené technické soudnosti? Jelikož to není případ výjimečný, spíše pro současnou stavební kulturu typický, jde o věc velmi vážnou a hodnou všeobecné pozornosti. Než se pokusím alespoň rámcově na tyto otázky odpovědět, je třeba způsob tradičního zdění z kamenných kvádrů a současné přezdívání čtenářům krátce popsat a upozornit na případné technické a technologické souvislosti.

Technologie sestavování kamenných zdí, ať už nasucho, nebo na maltu, se po tisíciletí řídí jednoduchým mechanickým principem. Nerovnosti v ložných plochách sestavovaných kvádrů zapadnou mezi sebe jako zuby ozubených kol (nebo spojovací zámky kvádrů stavebnice Lego). Zatímco u archaických nasucho zděných staveb se tak děje na úrovni zrnitosti opracovávaného kamene, při zdění na maltu je ponechána spojovací plocha hrubě opracovaná (vrypů po špičáku nebo kamenické sekeře). Tvarová nahodilost vrypů (nepřesnost a vůle) zajišťuje dvě navzájem protikladné konstrukční vlastnosti: ve velkém zabraňuje vzájemnému vodorovnému usmyknutí spojovaných kamenů; v malém pak umožňuje vzájemné mikroskopické posouvání ložných ploch kvádrů způsobené dilatací. Malta je v tomto případě v zásadě pouze tmelem, který vyplňuje vzniklou spáru mezi kameny. Z toho pak plynou podmínky, které musí být bezpodmínečně splněny, aby mohlo takto sestavené zdívo správně fungovat: 1. nulová nebo minimální spára mezi kameny, tak aby výstupky ložných ploch mezi sebe zapadly; 2. malta musí být natolik pružná, aby umožnila vzájemný mikroskopický posun protilehlých kvádrů způsobený tepelnou roztažností.

Často se stává, že v dlouhodobém časovém horizontu se malta rozkládá, aniž by tento proces vedl k nějakému významnému znehodnocení funkce kamenné konstrukce. V případě svislých spár, které mohou být silnější, pružná malta délkové změny jednotlivých kvádrů lokálně pohlcuje. Jestliže z nějakého důvodu musela být spára silnější, byla šíbrována. Pokud by čtenář o tomto sdělení pochyboval, stačí si obejít nejbližší kamenné stavby z kvádrového zdiva a přesvědčit se na vlastní oči. Tloušťka spáry je vždy minimální, ať už se jedná o stavbu středověkou, nebo z 20. století, reprezentativní budovu v Praze, nebo omítaný vesnický dům na Hořicku.

Oproti tomu u současného přezdívání zábradlí na Karlově mostě jde v zásadě o lepení spojené s tmelem. Ložné plochy nových kamenů jsou řezané – hladké do pololesku – a poměrně tvrdá malta zde plní nejen funkci lepidla, ale je zároveň i výplňovou hmotou (obr. 1), která nahrazuje chybějící hmotu kamene ztracenou jednak nešetrným zacházením při rozebírání kamenů starých, jednak špatným měřením při výrobě kamenů nových. Z pohledu klasického řemesla jde o technický nonsens či jakousi technologickou melánž, neboť kvalitativní nároky na používanou maltu jsou značně protichůdné (pružnost s pevností). Teoreticky je sice možné připustit, že lze vyrobít materiál požadovaných vlastností, tento přístup však vyvolává následující přísné požadavky: 1. jsou kladeny vysoké nároky na kvalitu vstupních materiálů a technologickou kázeň při jejich zpracování; 2. z maltové spáry se rázem stává nejvíce namáhaný – tedy nejslabší – článek konstrukce, který musí zachytit (možně) jinak nezajištěné vodorovné smykové síly a současně mít schopnost pohltit vzájemné posuny kvádrů způsobené dilatací mostu, a to vše

Autorem všech kreseb a fotografií je Petr Růžička.

Obr. 1. Rozdíl v konstrukci spár zábradlí: vlevo současné řešení (hladce opracovaná ložná plocha a tlustá maltová spára); vpravo tradiční řešení (drsna ložná plocha a zanedbatelná spára).

Obr. 2. Na rozdíl od tradičního způsobu zdění „na maltu“ (vlevo), kdy je přebytečná malta tlakem shora ze spáry vytlačována (uprostřed), současní opraváři maltu do vodorovné spáry přechují (vpravo).

s nárokem na životnost srovnatelnou s životností samotných kamenů, jelikož by případný rozpad malty při výšce spáry od 2 do 5 cm nutně způsobil destrukci konstrukce.

To však neodpovídá dané realitě. Ad 1) Pomíne-li prvé, jelikož složení malty je obchodním tajemstvím (nevíme proč), pak podivný způsob spojování kamenů maltou – vtlačování malty do předem určené spáry,¹ jímž se dohání nepřesnost výroby kvádrů nových – nemůže zaručit tak, jako tradiční způsob zdění „do maltového lože“ (obr. 2),² propojení malty s kvádry v celé ploše ložné spáry. Jak to asi dopadá s nárokem na vysokou kvalitu práce a technologickou kázeň, si každý soudný člověk dovede představit. Vzhledem k tomu, že jde o stavbu standardní, tedy prováděnou více – ne méně – nekvalifikovanou pracovní silou, bez smysluplné kontroly kvality (přesvědčivá by by

■ Poznámky

1 Kameny jsou nejdříve nasucho osazeny na dřevěné klíny, tak aby se chyba (nepřijatelná tolerance) v měření plynule v daném poli rozpustila do spáry.

2 Oproti předchozímu způsobu je malta vytlačována ze spáry ven.

3

Obr. 3. Praha, Karlův most, sokl Malostranské mostecké věže, na obrázku jsou patrné tenké, téměř nulové spáry, vlevo je vidět druhotné vyspárování.

la jen kontrola destruktivní), rozplývají se jakékoli nároky v moři nezájmu.

Ad 2) Výskyt čerstvých spárových trhlin na nově splepeném zábradlí svědčí o tom, že ani materiál, ani konstrukční řešení³ a ani technologie vysokým nárokům nedostála a představa, že oprava zábradlí bude mít ohlášenou životnost nejméně 50 let, je směšná.

Jako argument obhajoby tlustých spár se tvrdí, že již historické opravy byly přezdívány tímto způsobem, a je to dokládáno dobovými fotografiemi. Jde o manipulaci s fakty. Proč se někdy historické spáry jeví jako tlusté, je dobře vidět na východním soklu Malostranské mostecké věže (obr. 3). Jedná se o vnější přespárování lokální destrukcí zaoblených hran kamenných kvádrů (obr. 4), přičemž tloušťka ložné spáry zůstává téměř nulová.

Ani požadavek na kvalitní výměnu jednotlivých kvádrů v plném zdívu bez velké spáry není přehnaný. Opět to dokládají příklady dobrých historických oprav. Špatné příklady se dají skoro vždy dohledat, ale není jediný důvod, proč bychom se záporným vzorem měli řídit.

Určit hlavní technologické příčiny, které vedly k současným tristním výsledkům, je vcelku snadné. Jak už bylo výše řečeno: realizátoři opravy⁴ neznají tradiční způsob zdění z kamenných kvádrů; nechtějí nebo neumějí přesně měřit; na staletí pokřivený tvar mostu jsou aplikovány ortogonální postupy zdění, jako by se jednalo o novostavbu; tovární prefabrikace nemá nadměrky, takže se s rozměrovou úpravou na místě nejspíš vůbec nepočítá. Řešením těchto pochybení jsou sice řemeslné triviality, přesto je nejspíš zapotřebí – vzhledem k nízkému prahu vnímavosti realizačního týmu opravy Karlova mostu – způsoby možného řešení jednoduše a krátce popsat.

Zaměření pozice jednotlivých kamenů před jejich rozebíráním

Pokud nejsou opraváři realizační firmy schopni zaměřit polohu kamenných kvádrů před rozebíráním

ním sami, mohou k tomu v době digitálních zázraků využít specialistů, kteří by jim ji byli schopni pomoci špičkové geodetické techniky určit přesně, třeba vzhledem k Marsu.

Nabízím ale levnější, jednodušší a rychlejší řešení pomocí prkna, olovnice a metru: na vnější stranu zábradlí pod rozebíranou úroveň se připevní vyhovlované prkno; na ně se pomocí olovnice vyznačí svislá poloha rozebíraných kamenů; vodorovná poloha se doměří pomocí metru (latě)⁵ od hrany vystupujícího prkna z líce zdíva (obr. 5). Pokud používáme dřevěný skládací metr, nebo ještě lépe měřicí lať, nemůžeme udělat v měření chybu. A máme-li navíc dostatečně kvalitní tužku, široké prkno i smysl pro systematiku,⁶ mohou všechny délkové i výškové míry zůstat na místě do doby zpětného osazení.

Zpětné osazení originálních kamenů na jejich původní místo

Z logiky věci se nejdříve rozmístí podle olovnice na původní místo originální kvádry. Pokud nebyla výška nerozebíraného zdíva z nějakého důvodu snížena (a neměla by být), mohou se originální kvádry postupně napevno zazdívat do maltového lože. Při zazdívání se jejich výška kontroluje odměřováním od dřevěného prkna metrem (nebo laťí). Nově osazované kvádry se (oproti současné praxi) dovezou na místo hrubě vylomené, popřípadě v lomu nahrubo upravené. Teprve na místě se dle potřeby opracují. Nadměrky opracovávaného kamene mohou být dostatečně velké, protože to vyhovuje ergonomii rutinní a rychlé práce s těžkým kamenickým nářadím, takže nemůže dojít k situaci, že by se nové kvádry do zábradlí osazovaly příliš úzké. I v případě realizovaného prefabrikovaného opracování mohla být tloušťka vyměřovaných kvádrů změněna předem, před nastavením tovární pily, a dopředu mohl být stanoven i dostatečný nadměrek pomocí jednoduché pomůcky na principu

lesnické průměrky; nemuselo tak vůbec dojít k oněm fatálním vpadlinám, které opravdu zaretušovat nejdou. Opět to cosi svědčí o úrovni znalostí a tvořivosti pracovníků realizačního týmu.

Nové kameny se na míru orýsují následujícím způsobem (z důvodů zkrácení textu zde popíši jen složitější variantu, již je osazení nového kvádrů do mezery mezi dva staré): Nahrubo opracovaný polotovar nového kvádrů (dále jen NK) položíme jako překlad na kvádry originální (dále jen OK), předem osazené do původní pozice, a zajistíme jej proti pohybu zaklínováním; pak překreslíme na spodním líci NK délku vyplňované mezery včetně odchylek od pravouhlosti (obr. 6, T1); pokud mají čela OK případné úhlové odchylky od svislosti, vynešeme je – po příčném zasunutí kamene směrem po příslušné půdorysné lince – podle pravítka přiloženého k čelu OK (obr. 6, T2). Skutečnou délku kvádrů získáme odečtem přes olovnici. Když k tomu odečteme ještě potřebnou vůli na spáry, máme čistou míru příslušné spodní hrany kvádrů; pak už stačí jen nakreslit rovnoběžky s obkreslenými čarami a můžeme kvádr zkrátit načisto. NK vložíme do mezery mezi OK, a pokud je to zapotřebí, vyrovnáme podklínováním. Na závěr překreslíme rovinu ložné plochy pomocí lérky⁷ (měřky), ložná plocha se upraví a kvádr se opět vloží do mezery mezi OK; na čela NK se překreslí čela OK a opracování kvádrů načisto dokončí. Obdobných doměřovacích postupů je více. Jsou velmi přesné a v případě kamene se podle mého soudu

■ Poznámky

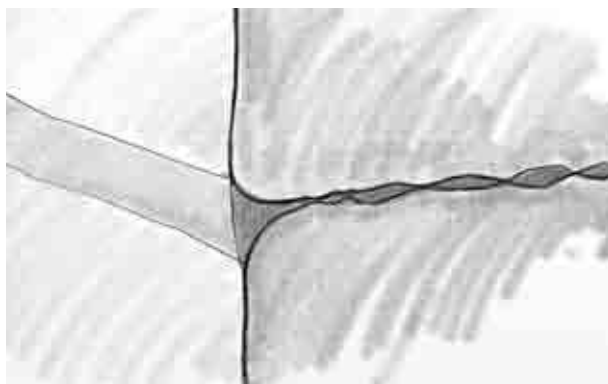
3 Dilatační spáry, umístěné na styku mezi zábradlím a sokly soch.

4 Kameník, projektant, ale i technický dozor investora a dohled státní památkové péče.

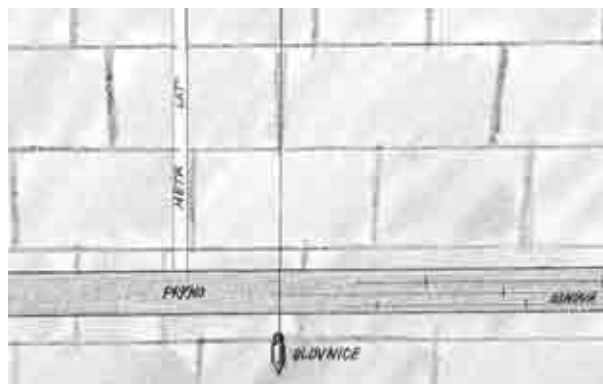
5 Pokud používáme na stavbě analfabety, nemusíme používat ani metr, jelikož si stejně dobře vystačíme s laťmi, na které si jednotlivé výšky poznačíme.

6 Jednotlivé čáry mohou být odděleně vyznačeny na předem připravené linky podobně jako na notové osnově.

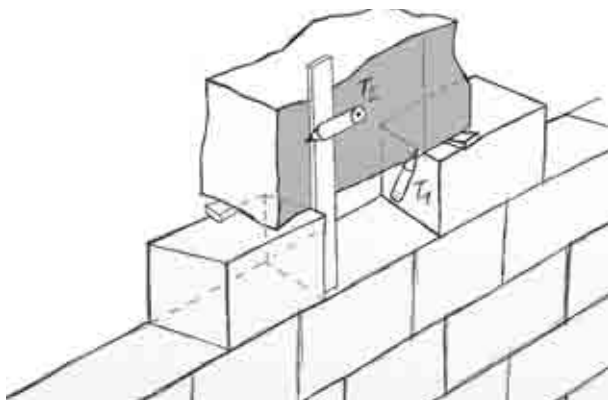
7 Termín „lérka“ tuším není literárně doložen, naučil jsem se jej od mého truhlářského mistra Koudely (absolventa vyhlášené prvorepublikové vyšší mistrovské školy v Praze – nynější SUPS Žižkovo nám., Praha 3); jde například o příhodně upravený kousek dřívka, se kterým se kreslí rovnoběžné čáry podobným způsobem jako s použitím truhlářského rejsku.

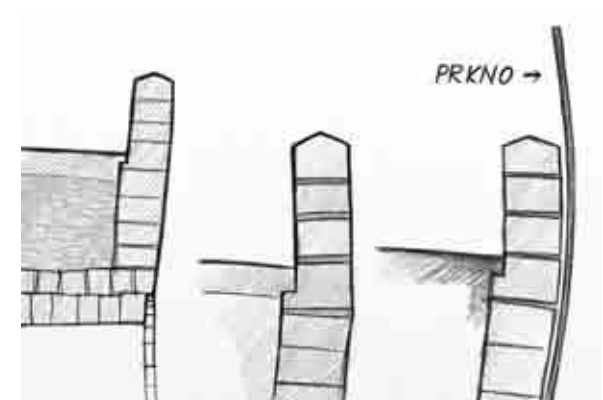
4

5

6

7

Obr. 4. Na pohled tlustá spára bývá jen dokladem opravy přespárováním, pod kterým se skrývá spára tenká.

Obr. 5. Zaměření pozice jednotlivých kamenů zábradlí pomocí prkna, latě a olovnice.

Obr. 6. Jednoduchý způsob přesného orýsování nového kvádrů vkládaného do mezery mezi dva původní.

Obr. 7. Kontrola plynulosti narovnání vykloněného zábradlí pomocí prkna a olovnice.

budeme pohybovat v toleranci do 2 mm.

Následující závadou, kterou jsem doposud nezmínil a chci zde jako příznačnou popsat, je „jen“ vada na kráse. Vada nevšimavému kolemjdoucímu člověku asi nezjevná, protože se nachází na vnější straně nedávno opravené, zřejmě velmi originální malostranské části zábradlí. Je to však vada velmi ošklivá a pro člověka jen trochu esteticky citlivého zcela nepřijatelná. Jde o to, že boční zdi byly od vrcholu oblouků až po madlo zábradlí mírně vykloněné. Opraváři zábradlí srovnali do svislice, takže na vnějším líci zdi vznikla výrazná zlomová hrana a rozšklebená spára. Pokud už bylo nutné tvarovou deformaci zdi ze statických důvodů narovnávat (pochybuji o tom), bylo takové násilné úpravě možno jednoduše předejít, opět jen za pomoci olovnice, šňůry a prkna. Jednotlivé šáry zdiva zábradlí lícujeme k patřičně přihnutému svisle přiloženému prknu (obr. 7). Postup je natolik primitivní, že je netřeba dále podrobně popisovat.

V podrobném výčtu lokálních technických závad

by se dalo snadno pokračovat, to ale není cílem tohoto příspěvku. Předpokládám, že již nyní je z výše zmíněných faktů a popisů dostatečně zřejmé, že zde došlo k úplné ztrátě *praktické řemeslné (tedy technické)*⁸ soudnosti, která se rozplynula v postmoderní kaši částečných a účelových pravd. Na rozdíl od současné stavební praxe jsou pramenem této ztracené schopnosti nepochybně znalosti prověřené vlastní dlouhodobou tradicí a skutečnost, že řemeslník tvoří artefakt sám, od zpracování výchozí materie až po hotový výrobek.⁹ Tedy jinak řečeno: dává přírodnímu útvaru prostřednictvím účelně navazujících *sourodých technologických postupů* tvar a funkci. To je prefabrikované výrobě z praktických důvodů zcela cizí.¹⁰ Ta se spoléhá na úzkou specializaci a ověřuje své z principu „*pochybné*“ (protože jsou hypotetické) vědomosti o vhodnosti a trvanlivosti nově použitých technologií a materiálů *nedostatečně* testováním, jelikož při něm bytostně schází časová veličina – *trvání*.

V souvislosti s tím se zcela převrátilo i sociální postavení stavebního dělníka (faber murarius, tignarius...). Zatímco v době vrcholu rozvoje stavebních řemesel byly kamenická, tesařská, ba i zednická práce zdrojem technické elity tehdejší společnosti,¹¹ současný stavební dělník se rekrutuje z její nejméně vzdělané vrstvy. Geometrii neumí a kvalitní řemeslné vzdělání také nemá. V rámci pravidelné fluktuace se vždy naučí jen nějakou primitivní dovednost, kterou vykonává, aniž by něco

pořádného a hlubokého o předmětu své práce věděl. V dlouhodobém procesu nivelace, zahájeném nástupem betonových konstrukcí a svařovaného železa, dosáhly zpřimitivnění práce a specializace na jednoduché mechanické úkony až na samé dno (montáž bednění, betonování, pokládání izolací, montáž obkladů... nic víc).¹² Tento způsob stavění je sice možné uplatnit – pod kuratelou norem kvality práce ISO, kde musí být podrobně popsán i postup zatlukání hřebíků –,¹³ na novou stavbu, ale i na této stavbě je úroveň a zpracování detailu

■ Poznámky

8 Starořeckému výrazu „techné“ a latinskému „ars“ přísluší termín „řemeslo“.

9 Až na výjimky, jako je výroba keramických prefabrikátů.

10 Srovnej KOTYŠKA: *Technický naučný slovník*, heslo řemeslo.

11 Tento vysoký společenský status je doložen už v antice u Platóna, kde řemeslník při hodnocení společenského významu následuje filozofa a stavitelství je nejpřednější z řemesel, protože jeho základním nástrojem je měření (zavádění poměrů).

12 Stačí si jen uvědomit, co znamená soudobá konstrukce domu: betonová deska – základ; modulově rozmístěné sloupy; betonová deska – patro; betonové sloupy a tak dále až betonová deska – střecha, zavěšené sklo na plášť a sádkokarton na přičky.

13 Z důvodu ochrany zdraví a bezpečnosti práce, zvláště pro leváka i praváka.

s kvalitním historickým dílem těžko srovnatelná. I kdybychom sehnali a zacvičili pracovníky, osoby inteligentní, mnoho si nepomůžeme, protože námi požadovaná *řemeslnická chytrost*¹⁴ je hermeneutickým spojením přirozeného intelektu¹⁵ s dlouhou odbornou praxí.

Totéž v bledě modrém pak platí o projektování. Projektant už není stavitelem; namísto s tradicí pracuje s katalogy, mimo realitu, ve virtuálním světě počítače; iluzivní 3D model předurčuje skutečnost. Mezi ním a stavebním dělníkem vzniká pevné pouto vzájemné nivelizace. Z obavy ze špatné realizace vznikne projekt preferující primitivní technologii; protože projekt upřednostňuje primitivnost, není třeba vyvíjet žádné duševní úsilí a stavba bude pokážena; další projekt bude ještě primitivnější. To je také hermeneutika, ale negativní.

Když je pak ještě navíc, tak jako v našem případě, zamýšlené dílo popoháněno utilitárními zájmy jednotlivých aktérů,¹⁶ je obecně prospěšný cíl „dobře provedená oprava“ v nedohlednu. Podle *Filosofova* je k tomu vede *orexis* (touha, žádost), která, pokud je nezřízená, brání tomu, abychom byli schopni konkrétní mínění (1) podřídit soudu obecnému (2) a vyvodit správný závěr pro své jednání (3). V našem případě by správný sylogismus měl vypadat následovně: opravu provedeme rychle, aby nebránila turistickému ruchu (1); dobrá a povětšinou práce chce ale svůj čas (2); proto raději omezíme turistický ruch (3).¹⁷ Další variace podle zainteresovaných osob si může každý odvodit sám. O tom, co je pak příčinou této nezřízené žádosti, nemusíme příliš spekulovat, vidíme to dnes na každém kroku (jako základní příčinu krize společnosti). Je to vidina zisku peněz. Bohužel současně schopnosti i potřeby této společnosti jsou v příkrém rozporu s deklarovaným zájmem o záchranu kulturního dědictví. Její majoritní část zajímají hmotné i nehmotné památky pouze pokud, pokud se mohou stát obchodním artiklem a být spotřebovány v byznysu zvaném „turistický ruch“. Obávám se, že i většina politiků (a to i evropských) by ráda politické závazky zákonů a normy týkající se památek s chutí zrušila a zbavila se těchto zbytečných kulturních skrupulí po vzoru východních národů, protože překážejí jejich představě o svobodném podnikání. Zdědili ale z dob minulých¹⁸ nejasné povědomí, že úcta k tradici a tvorbě kulturních statků nějak patří k obrazu osoby z vyšší společnosti, a tak jim něco, co by se dalo nazvat *sociálním pudem*, brání tak veřejně učinit. Zářným dokladem toho je celoevropská deklarace o ochraně nehmotného kulturního dědictví, která dosud nebyla nikdy vážně naplňována.

Soudný člověk si pak snadno domyslí, jak to souvisí s naším případem. Karlův most je ve své

podstatě ojedinělou konzervou uchovávací technické a technologické znalosti a zkušenosti mostního stavitelství. S těmito zakonzervovanými nehmotnými statky se to má jako s genofondem živočichů a rostlin na této planetě. Pokud jednou zmizí, už nebudou. A jestliže je správná snaha chránit i drobné mizející půdní mikroorganismy, protože nikdo neví, zdali nejsou úhelným kamenem stability daného ekosystému, pak je oprávněná i povinnost chránit zanikající odborné informace, protože nikdo neví, zda jejich ztráta nepovede k úplnému „profesnímu zblbnutí“.¹⁹ Indicie, že tento proces nabývá na progresu, alespoň v oblasti stavebnictví, už tu jsou.²⁰

Už jenom z tohoto obecného důvodu měl zde od samého začátku probíhat nejen podrobný stavebněhistorický, ale i stavebněhistorickotechnický a technologický průzkum. Jejich závěry pak měly být základním podkladem: SHP pro určení ochrany jednotlivých detailů a ShtP pro stanovení způsobu opravy. Důsledně se mělo trvat na tom, že tradiční obnovy mají přednost, protože aplikace novodobých technologií – nejen z principu (Benátská charta, čl. 10),²¹ ale příliš často nenaplňují očekávání do nich vkládaná²² – selhávají nebo mají nečekané nežádoucí důsledky. Jedině ruční řemeslně provedená práce může vést k výraznému zvýšení jakostních parametrů opravy, ale také jako jediná umožňuje prověření konkrétních historických poznatků a jejich plynulé uchování. Používané argumenty, že by to bylo nákladné a že na to nejsou peníze, jsou v případě veřejných statků poněkud liché. Pokud vím, nebyly zatím nikdy vážně ekonomicky vyhodnoceny ani nepřímé zisky, ani ztráty (například časová náročnost ruční práce současně řeší i zaměstnanost; nekvalitní oprava v budoucnu vyvolá zbytečné investice). V případě Karlova mostu je to přímo absurdní, a to nejen s ohledem na jeho společenskou cenu, ale i proto, že kubič řezáním opracovaného kamene je dražší než nákup lomového kamene a jeho následné ruční opracování. Zatímco krychlový metr strojně řezaného kamene stojí okolo 50 000 Kč, krychlový metr lomového kamene stojí 15 000 Kč a jeho opracování načisto nepřesáhne 25 000 Kč. To je minimálně úspora 10 000 Kč/m³, a to jsme ani nezapočítali ruční *posekání + patinaci*, kterou se Potěmkinovo zábradlí dotváří. Konkrétně by pak měla být, podle mého soudu, deklarovaná ochrana nehmotného kulturního dědictví (s ohledem na jeho konkrétní obsah) přidruženou či podporovanou součástí památkové péče, protože způsob výroby určitého artefaktu není oddělitelným přívlaskem, ale bytostným určením věci samé.

Pád kultury stavebních prací se může, ale nemusí jevit jako nevyhnutelný. Jestliže však nebude

veřejně vyslovena poptávka po dobré řemeslné práci (zde leží značná část úkolu na odpovědných pracovnících státní památkové péče, vydávajících odborná stanoviska, a konkrétních projektantech), bude tento pád nevyhnutelný opravdu. Jako dobrou analogii zde můžeme použít slovní parafrázi druhé termodynamické rovnice: „*pokud systému nepřidáváme energii, bude směřovat k chaosu.*“ Energii pak míním osobní úsilí a angažovanost a směřováním k chaosu proces nivelizace. Že to jde, dokládají úspěšné realizace projektů, kde projektant svou důsledností a neústupností některé tzv. řemeslníky dotlačil k tomu, aby odvedli z dnešního hlediska nadstandardní řemeslnou práci. Pokud vím, teď jsou tito „*noví mistři*“ na své pasivně nabyté dovednosti hrdí. Takto vynaložené úsilí přináší kromě dobrého výsledku zpětně i neočekávané ovoce: veřejně prováděná řemeslná oprava bývá většinou veřejnosti vnímána pozitivně, kultivuje a nepřímou zvyšuje věrohodnost památkové péče samé.

■ Poznámky

14 Odpovídá Aristotelovu termínu „*frónésys*“, který by se dal zjednodušeně definovat jako chytře/šikovně dělati/činito, co je správné/dobré.

15 Schopnost vyvodit ze dvou premis (obecné a konkrétní) správný závěr.

16 Politik a jeho mediální obraz – veřejně preferující rychlost před kvalitou; výkonný úředník, kterého zajímá jen „*správné rozdělení a rychlé proinvestování*“ vyčleněných peněz; velká stavební firma a její zisky; nesoudný projektant bez zkušenosti; památkář, který nechce vzít na vědomí, že kvalitní řemeslné zpracování není nezbytným nadstandardem, ale pouze rubem (nebo spíše lící) záchranou původní historické materie.

17 Srovnej: Arist. EN 1148 a27 – b17.

18 Mním zde období romantismu i s jeho intelektuálními přesahy až do 20. století.

19 Nekritické, až automatické užívání myšlenkových stereotypů.

20 Vzorovým příkladem pak mohou být soudobé dřevostavby typu „*two by four*“, které jsou svou konstrukcí pod úrovní neolitických chýší.

21 Mezinárodní charta o zachování a restaurování památek a sídel, Benátky 1964; podle článku 10 je přípustné zabezpečovat památky moderními technikami teprve tehdy, jestliže se tradiční techniky ukázaly nedostačujícími. Avšak účinnost i těchto moderních technik musí být předem prokázána údaji vědeckými a zaručena zkušeností.

22 Také povětšinou nešťastné zalévání kamenných či cihelných konstrukcí do betonu, fluatování kamene a tak dále bylo považováno za spásnosné.